

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. ДСН КАРАМФИЛ МАНОЛОВ

НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА ХРИСТИНА ПОПОВА „НАКАЗАТЕЛНАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ“ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 3.1 СОЦИОЛОГИЯ, АНТРОПОЛОГИЯ И НАУКИ ЗА КУЛТУРАТА

Както следва от самото заглавие на дисертационния труд - „Наказателната система в българското училище“, в центъра на вниманието на автора му е системата от наказания, действаща в българската образователна система, която обвързва училищната институция като един от водещите агенти на социализацията на учениците и процесите на възпитание, протичащи в нея, с действащата система от наказания и поощрения в училището. Сам по себе си този избор е показателен и красноречив за **актуалността на избраната проблематика**, от една страна, от гледна точка на процесите на социализация на децата и младежите, насочени към формирането на личностна самоидентичност, т.е. на самоопределение, самоутвърждаване, самоактуализация и саморазвитие, за които поощренията и наказанията са от ключово значение, а от друга страна, от гледна точка на почти всекидневно изнасяната информация в медиите за случаите на агресия и насилие в училищата. Актуалността и значимостта на изследваната проблематика и в двата случая произтича от факта, че всяка действаща система от наказания може да има диаметрално противоположни като резултат последствия – тя може да допринася както за укрепването на личностната самоидентификация и повишаване на мотивацията на индивида, така и за дестабилизиране на желанието му да се развива и да усъвършенства своите познавателни способности. В този смисъл е и практическата насоченост и полезност на този

дисертационен труд, който предлага идеи за промени в законодателството в образователната сфера, касаещо наказанията, свързани с прилагането на индивидуален и лично ориентиран подход при налагането на наказанията. Ето защо отчитам като безспорно достойнство на настоящата разработка нейната **практическа ангажираност и полезност**.

Самият факт, че Христина Попова е решила да посвети изследователските си търсения на един толкова практически важен проблем, показва, че нейните изследвания нямат самоцелен характер, а имат своите дълбоки както научно-теоретични, така и практико-приложни основания, като същевременно е показател за сериозността и значимостта на научните ѝ търсения, още повече, че нейната професионална биография показва сериозна обвързаност със сферата на образованието (тя има 15 години стаж като педагогически съветник в Езикова гимназия „Академик Людмил Стоянов“ – Благоевград), което е предпоставка за доброто познаване на проблемите и нуждите на тази професионална сфера. Във връзка с това като безспорно достойнство на дисертационния труд следва да се отбележи, че авторът познава много добре и е изложил нормативните рамки както на действащата в момента наказателна система в образованието в България, така и нейното историческо развитие и етапите, през които преминава в различните периоди от обществено-историческото развитие на страната.

Предложеният за защита дисертационен труд се състои от увод, три глави и заключение в общ обем от 180 страници, в това число основен текст от 160 страници и три приложения. Структурата на дисертацията следва традиционния „канон“ за дисертационен труд – очертана е актуалността на изследвания проблем, изведена е основната теза, последователно са очертани целите и задачите, посочени са ограниченията на анализа и изложението е структурирано от съдържателна гледна точка в три глави, между които е налице логическа и теоретична последователност, приемственост и ясно очертани връзки,

което е безспорно свидетелство за добро познаване от страна на автора на изследваната проблематика и реализирано едно добро ниво на професионална компетентност.

Първа глава на дисертацията е ключова, доколкото е посветена на изясняване на теоретичните основи на наказанието в училищната система. Тя задава теоретичната рамка, в която се разполага проблема за наказанието и неговото използване в училищната практика, като същевременно демонстрира богатата правна, социално-психологическа, педагогическа и социологическа култура на автора. Същност в Първа глава е разработена „понятийната база“ на дисертационния труд, свързана с теориите за наказанието и дисциплината, като са анализирани някои от най-влиятелните концепции в науката относно същността на тези социални феномени. Като основни достойнства на работата в това отношение бих отбелязал: извеждането на ролята на наказанието като фактор за училищната дисциплина в различните теоретични системи; очертаването на ефективността на различните видове наказания, налагани на учениците и възможността за мотивирането им чрез поощрения и награди; очертаването на ролята на наказателната система в условията на демократично образование; извеждането на значението на наказателната отговорност в образователния процес. Всичко това е направено на основата на анализа на основни теоретични концепции, свързани с ролята на наказанията за училищната дисциплина. Достойнство на разработката в това отношение е и използването на социално-психологическия подход в търсенето на баланса между системата от наказания в училищата и предвидените награди и поощрения за мотивиране на учениците. Представеният анализ на основни теоретични подходи към наказанието в Първа глава създава основата за разработване на ефективен инструментариум, ориентиран конкретно към деца за развитие на техните мотивационни потребности, като фактор за избягване на наказания и предотвратяване на възникващи кризи в комуникацията и в учебно-възпитателния процес.

Втората глава от дисертацията изпълнява също много важна роля в цялостното структуриране на труда, доколкото извежда предшествениците на съвременната система на

наказанията в българското училище и по този начин създава историческите и теоретични предпоставки за очертаване на особеностите на наказателната система, действаща в българското училище на съвременния етап. Като основен принос на тази глава може да бъде посочено очертаването на връзката между спецификата на различните етапи от социално-политическото развитие на българското общество с присъщите им образователни институции и действащите на всеки етап и във всяка от тези различни типове институции различни системи за наказания, което позволява обосноваване на необходимостта от адаптиране на системата от наказания и поощрения в училищата към промените в обществено-политическия и социален ред. И макар че анализът в тази глава е концентриран върху системата от наказания, прилагана в училищната система в България, на обстоен и детайлизиран преглед са подложени не само исторически сменящите се наказателните системи, действали в образованието, но и самото развитие на българската образователна система, етапите през които преминава в своето историческо развитие, което може да бъде определено и като принос към историята на образованието у нас. Безспорно достойнство на дисертацията в това отношение е представеното многообразие от исторически факти и събития, свързани с образователната система и системата на наказанията в образованието, което свидетелства за добрата теоретична подготовка на автора и е използвано адекватно от него за обосноваване на основните хипотези и изводи. Христина Попова познава добре българската история и важните исторически събития, поставили основите и открили пътя за формиране на съвременната образователна система в България и съвременната наказателна система в образованието.

Третата глава от дисертацията е носител на основния авторов принос. На първо място, тя е олицетворение на успешното съчетаване на теоретични с емпирични методи и подходи към предмета на изследване и използването им за възможно най-точното и близко до реалността очертаване на спецификата на наказателната система в съвременното българско училище. На второ място, в тази глава се предлага иновативен авторов модел на

наказателна система, който включва отчитане и съобразяване с променящите се социални, икономически и културни реалности в обществото, със спецификата на конкретното училище и с възрастовите и индивидуално-психологически характеристики на учениците.

Успешното съчетаване в дисертацията на теоретичен с емпиричен подход към предмета на изследване позволява проникване в дълбочина на изследваните процеси и явления и обосноваване на изводите и заключенията. Показател за социологическата компетентност на автора е и умелото съчетаване на количествени (анкетно проучване сред 50 български учители от различни области в страната) и качествени методи (30 дълбочинни интервюта с педагози и училищни психолози и case study в едно конкретно училище) в процеса на изследване, както и използването на метода на контент-анализа за анализ на нормативната уредба на системата от наказания и поощрения в българското училище. Съчетаването на теоретичен анализ с резултати от проведени емпирични изследвания позволява постигане на максимално точна и обективна оценка на ефективността на наказателна система в съвременното българско училище и предложение във връзка с това на иновативен модел на система от наказания в условията на променяща се образователна система и предизвикателства от морален характер. Това същевременно демонстрира и уменията на автора да съчетава различни научни подходи като исторически, социално-психологически, социологически, педагогически за постигането на целите на анализа и съответно демонстрира неговата научна компетентност в тези толкова различни научни области. А използването на метода на изследване на случай (case study) в училище, в което Христина Попова е работила дълги години като психолог (Езиковата гимназия „Академик Людмил Стоянов“ в Благоевград), илюстрира нейното проактивно и практически ориентирано поведение, насочено към търсене на решения на реални проблеми, с които практическата ѝ работа се сблъсква и същевременно уменията ѝ да превръща в обект на теоретични изследвания реални проблеми от практиката, което е едно от най-важните качества на успешния изследовател.

Като обобщение бих казал, че дисертацията на Христина Попова е едно сериозно научно-теоретично изследване. В допълнение към това емпиричните анализи и данни, както и предложеният на тяхна основа иновативен модел на наказателна система, отчитащ спецификите на социално-икономическата реалност, на конкретното училище и индивидуално-психологическите характеристики на учениците, имат и непосредствена и безспорна практико-приложна страна, доколкото подсказват идеи за целенасочени държавни политики в областта на образованието.

Към всичко това бих добавил, че показател за научната и професионална компетентност на автора е и богатството на използваната литература: в дисертацията са цитирани 144 източника, от които 105 на български език и 39 на английски език.

Приемам и формулираните от Христина Попова приноси моменти в дисертационния труд.

Смятам, че авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертационния труд.

Имам обаче сериозна бележка към използвания в дисертацията език и особено към езика на първата глава от дисертацията, доколкото преди всичко там, но не само, във връзка с представянето на различни виждания и теоретични концепции за наказанието и дисциплината са използвани преводи на текстове на чуждестранни автори като преводът е с много лошо качество, до степен, че на места е трудно да бъде разбран смисълът.

И за да завърша, ще кажа, че освен че е написала един безспорно заслужаващ висока оценка труд, Христина Попова демонстрира и задължителната за един успешен докторант публикационна активност. Тя е автор на 3 статии по темата на дисертацията и трите издадени в чужбина (Македония).

За времето на докторантурата си в ЮЗУ „Неофит Рилски“ Христина Попова е взела участие и в един колективен изследователски проект на Фондация „Партньори-България”, Държавната агенция за закрила на детето и УНИЦЕФ-България, в който е участвала като

областен координатор. Тя има и няколко допълнителни професионални квалификации (освен магистратурата по социална психология) в областта на образованието и работата с ученици и родители, за превенция на училищното насилие, агресията и други негативни прояви, над които докторантурата логически се надстройва като една по-висока образователно-научна степен.

След всичко казано до тук, искам да изразя своето категорично убеждение, че предложеният дисертационен труд „Наказателната система в българското училище“ с автор Христина Попова отговаря на всички изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност „Социология“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

25.02.2021 г.

проф. дсн Карамфил Манолов